

עיריית ראשון לציון

המע"ן

הקולוניא החדשה "ראשון לציון"

מאת: **לרובאל חביה**

האיש אשר רעיונותיו ויצירותיו כמע"ן
ובכל שירבו שנותיו כן ירבה וכן יפרוץ.

ביובאל ה-90 ערה"ש תש"ה

מוגש ע"י המוזיאון לתולדות ראשון לציון

לאיש רב הפעלים והמעשים,
זרובבל לבית חביב יליד ראשון-לציון
ונדבך עקרי בין מייסדיה!

בהגיעך, יקירנו, ליובל ה- 90 הרשה נא לי,
ולתושבי העיר כולה, לברכך באיחולים כנים:
יהי רצון טוב לרב כי תרומתך לראשון-לציון,
בהתלהבות ובלהט פנימי המאפיינים את עשיותך,
תהווה אות ומופת לדורות הבאים..

במורשת הגילויים והתחקירים בתחומי -
חיבת ציון - שיבת ציון - ראשון-לציון
אתה הוא הנחשון.

עד 120 !!!

בכבוד רב
מאיר ביצן
ראש העיר

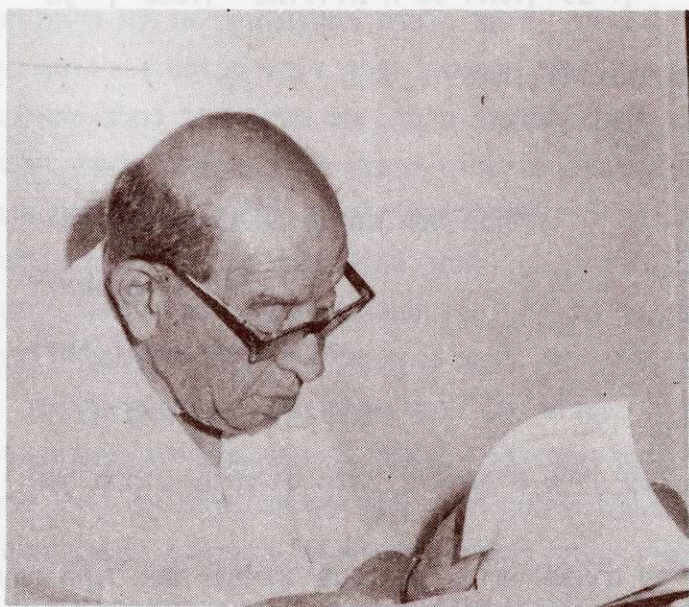

בתיה הראשונים של ראשון לציון משנת תרמ"ג (1883)

מעינות "עיון-קרה" ליד החולות

זרובבל חביב נולד בראשון-לציון בערב ראש השנה התרנ"ה להוריו רבקה ודב לובמן - חביב. למד בבית-הספר העברי-הלאומי הראשון במושבה ובגמנסיה העברית "הרצליה" כתלמיד המחזור הראשון שלה. למד באוניברסיטאות קושטא וצרפת. התנדב לגדוד העברי בימי מלחמת העולם הראשונה. עמד בראש המועצה המקומית בראשון-לציון בימי מלחמת העולם השנייה. היה מעורב במשך שנים רבות בחיי הציבור בראשון-לציון ובארץ, מחבר מאמרים, חוברות וספרים על קורות ראשון-לציון ומפעל הראשונים של העיר מימי היווסדה. היה ממקימי ארגון "יד לבנים", מיוזמי המוזיאון העירוני והארכיון ההסטורי ומפעלי הנצחה שונים בעיר. משמש מזה שנים רבות יו"ר החברה לחקר המקרא במקום. מקדיש את ביתו ברח' לבונטין, בית "זרובבל ושולמית חביב" ל"מדרשה לחקר חיבת ציון".

"מעין שמשון" בתולדותיה של ראשון-לציון

מאת: זרובבל חביב

בן ראשון-לציון.

"ויבקע אלוהים את המכתש אשר בלחי

ויצאו ממנו מים.

וישם, ותשב רוחו ויחי.

על כן קרא שמה עין-הקורא

אשר בלחי, עד היום הזה". (שופטים ט"ו, 19)

בסמוך לגבעות החול אשר מעליהן מתנוססת היום לתפארת שכונת "רמת-אליהו", שהיא חלק נכבד של העיר, יצביעו לך ותיקיה על רחוב "המעין".

מעטים שרדו מבניה של המושבה אשר יוכלו להסביר מדוע ניתן שם זה למקום. היכן הוא אותו מעין אשר כאילו נעלם ואיננו עוד..... עד היום, נותרו עוד ותיקים הזוכרים כי בעודם ילדים היו מתרחקים ממרכז המושבה ומגיעים עד לגבול החולות ומוצאים שם בורות קטנים שופעי מים דלוחים ומעופשים. במים שרצו יתושים, צפרדעים ויבחושים וכיניהם גדלו "גרגרי אדמה" שנקראו בפי כל "אוג'ינס" הפרי היה מתקתק ונעים לחיך.

מי נתן דעתו, כאז כן היום, לחקור מדוע קראו לביצה הזאת: "מעין"? וכיצד נתלווה אליו השם "מעין שמשון"? ראוי וחשוב שילובנו הדברים כי הם קשורים קשר בל ינתק בתולדותיה של ראשון-לציון. השם "עיון" פרושו המדויק הוא "מעיינות", שנים רבות היה מקובל בפי שכנינו הערבים, לכנות את המושבה שהוקמה על אדמה זו בשם "עיון", המקום שימש תחנה בדרך מיפו לעזה ולחברון. שיירות גמלים וחמורים היו עוצרות בקרבת המעיינות לרוות צמאונם. כיצד קרה הדבר שאותם המעיינות שמימיהם אינם ראויים לשתיה קנו להם זכות הסטורית שבלעדיהם לא היתה נקנית אדמת "עיון קרה".

ראשון-לציון אולי, היתה נוסדת במקום אחר או לא היתה קמה כלל.... בסוף חודש אדר בשנת התרמ"ב יסדו ז.ד. לבונטין ויוסף פיינברג את "ועד חלוצי יסוד המעלה" ביפו. הם חפשו אחר נחלה מתאימה אשר עליה יגשימו את חלומם: התישבות עובדי אדמה יהודים בארץ אבותיהם. הם וחבריהם הבינו כי אין להקים יישוב חקלאי אלא במקום שנמצא בו מעיין נובע מים חיים. לאחר חפשים רבים ונסיונות שנכשלו לקנות אדמה שמצוי בה מעיין, קנו המייסדים את אדמת "עיון קרה", שטח בן 3.340 דונם בסביבות הכפרים הערבים בית-דגון וספריה סמוך לחולות. האדמה נרכשה בעזרתו של יוסף נבון מירושלים. בספרו של ז.ד. לבונטין "לארץ אבותינו" בעמוד 59 אנו מוצאים לאמור: "ונלך אתה לראות את הנחלה החדשה הזאת אשר נקראה "ערד אל עיון קרה" היא "עין הקורא". מכאן מתחילה הטעות של לבונטין בהסבת השם "עיון-קרה" ל"עין הקורא".

הבה נתבונן בצלילות הדעת אל מה שכתוב בספר "שופטים" ונבין מיד כי השם "עיון קרה" נקלט אצל לבונטין כחופף בדיוק את הכינוי "עין הקורא".

"רמת לחי" הוא המקום בו היכה שמשון הגיבור בלחי חמור אלף פלשתים ויצמא מאוד ויקרא אל ה'. ... ויבקע אלוהים את המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים וישת ותשב רוחו ויחי על כן קרא שמה "עין הקורא אשר בלחי עד היום הזה".

מכאן אנו למדים כי "עין הקורא" קשור למכתש אשר לדעת רוב החוקרים נמצא בסביבות העיר חברון בואכה עזה ורק התלהבותו של לבונטין דחפה אותו להאמין כי "עיון קרה" הוא "עין הקורא", הוא לא ידע עד כדי כך ערבית כדי להבחין כי בערבית כמו בלשוננו מבדילים היטב בין יחיד לרבים וכי "עיון" אינו "עין" והמקום בקרבנו אינו הולם כלל את המכתש אשר בלחי והספור כולו מתאים לרמה שבין הרים.

עד כמה ז.ד. לבונטין דבק במשגהו הראשון אנו מוסיפים ולומדים מעמוד אחר בספר "לארץ אבותינו", בשוכבו על הגבעה שעתידה להיות מרכזה של המושבה ואשר עליה שכב לילה שלם כדי ליימוד על אורית

המקום בטרם שיקנה אותה למחרת היום. הנה הדברים כפי שהם כתובים על ידו בספרו, בעמוד 54, בתאור נפלא על השממה אשר עליה עשויה לקום המושבה: "יריתי פעמיים, שלש מקנה הרובה שלי להחריד את השועלים, פשטתי את אדחתי ואשטחנה על הארץ ונשב להחליף כוח ולחכות עד אשר ישובו חברינו. רוח צחה נשבה מהרי-יהודה רוח טובה ומבריא ומשיבה נפש. שכחתי כמעט את אחי ורעי שהנני מבקש פה והחלתי להעלות על זכרוני ספורי הנביאים הקשורים במקום הזה. נזכרתי בשמשון הגיבור אשר נלחם פה בפלשתים ויכה אותם בלחי החמור אשר בידו". וז.ד. לבונטין בטוח ש"עיון קרה" ו"עיון הקורא" הם היינו הך. טעות זו שנתקבלה היא הסיבה לקריאת רחוב בשם "המעייין". פה כדאי להוסיף כי לא ברור איך נוסף התואר "קרה" לעיון - כנראה שזה נוסף למי המעיין על-ידי התורכים בשעה שכבשו את הארץ, ופירושו "מים רעים" - דהיינו לא ראויים לשתיה. התפקיד שמעין אכזב זה מילא בתולדותיה של ראשון-לציון כפי שיתואר להלן: אחרי ליל הנסיון שבו נשתכנע לבונטין כי אמנם אוירה של המקום טוב ואף נעים הוחלט כי מבחינת האקלים כדאי להמשיך בענין רכישת 3.340 הדונמים של אדמת "עיון קרה". למרות הזהירות וישוב הדעת ובדיקה של צמחי הבר הגדלים במקום כגון "עשב החילפה" שנראה לאחד המייסדים כבצלים הגדלים מעצמם, הוחלט לקנות את האדמה על יסוד ההנחה כי מי מעיינות מצויים במקום. מה עצובה ומכאיבה היתה העובדה לגלות אח"כ כי ה"מעיינות" אינם אלא חלקת ביצה שלבונטין נאלץ לכנותה "מעייין אכזב" שבודאי לא הרווה את צמאוננו של שמשון הגיבור... לבונטין היה סר וזעף, הוא אפילו הבין כי סוג הקרקעות החוליות שהוצעו ע"י המוכרים, משפחות החוסיינים אינו מן המשובחים וכמעט אמר נואש.

ניתן לעצמנו ללמוד על מצב העניינים מתוך תאורו של לבונטין עצמו בספרו בעמודים 54-55, ואלה דבריו: "האדונים הייסמן וחנקין שהיו עייפים מן הדרך ישבו בעגלה עם האדון יוסף נבון. הערבים ואנוכי ופינברג רכבנו על הסוסים ונלך העירה יפו. בדרך הייתי סר וזעף מאוד מטרת הדרך ומדאגת כל הענין של קניית הקרקע שלא ראיתי עוד

כל תקוה, לפי דעתי, בנחלה הזאת. "וישאלני פלינברג מדוע נפלו פני?
אנחנו עזבנו אתמול מקוה מים חיים עניתי לו, דברים קצרים, ונלך
אחרי מעין אכזב מפני ששם הקרקע "עיון קרה" מורה בערבית אדמת
מעיינות ומים לא היו שמה".

במשפטים שהבאנו לעיל אנו שומעים בפעם הראשונה את לבונטין המאוכזב
קובע את העובדה כי כנראה חלה כאן טעות וכי "עיון קרה" אינו זהה
ל"עין הקורא" הנזכר בכתובים. למרות זאת המשיכו המיסדים וילדיהם
לקרוא למקום: "המעין" ואף להוסיף את המלה "שמשון" - עד היום הזה.

נחזור איפא לנושא מאמרי ולתפקיד שמילא המעין שלא אכזב את
המיסדים אלא להיפך.

בהשפעתו המחוכמת והמרהיבה של חברו הנאמן יוסף פלינברג לסיים את
הקנייה הזאת באותו היום, עוד לפני צאתו של צבי לבונטין מן הארץ.
וכך אולי נרמז על-ידי ההשגחה העליונה כי ראשון-לציון תקום אפילו
אם אין בשטח מקור מים חיים. הוחלט איפוא על חפירת באר אשר תספק
מי שתיה. עד סיום חפירתה יקנו מים לשתיה מן הכפרים הסמוכים ויותר
מאוחר יובאו בחבית ממקוה ישראל הרחוקה. בתקופה הראשונה סבלו
המיסדים ומשפחותיהם ממחסור מים ללא נשוא!

עכשיו הגענו לעמוד על תפקידו המיוחד של "מעין שמשון".
המעין או ליתר דיוק המעיינות לרגלי החולות מאפשרים למיסדי
המושבה לבנות בתים, למצוא מים להשקאת הבהמות, לצורכי כביסת
בגדים ולגידול הנטיעות. בקיצור לאפשר קיום של אנשים. המיסדים,
יוצאי אירופה חיכו למעלה משנה תמימה לגילוי מים חיים בבאר אשר
נחפרה בצלעות הגבעה אשר עליה הוקמו הבתים הראשונים של המושבה.
רחוב "המעין" הוא איפא אחד מאתריה ההסטוריים של ראשון, לאחד
מאותות הפלא שהוכיח מה יש בכוחה של נאמנות לספורי המקרא לחולל
אפילו הם מתקיימים על טעות בהבנת השמות ובדיוקם המילולי.
"מעין אכזב" כינה לבונטין את הביצה והוא הפך למעין חיים
ולמקור ברכה בידיהם של נושאי דגל התחיה וסוללי הדרך לבאים
אחריהם.

כי אם חזון ואמונה מדריכים את ההולכים, סוף הנצחון להופיע בכל הדרו. על נפלאות המקום ועוז רוחו של מגשים נוסף נספר פה בקיצור נמרץ. שנים מעטות לאחר היווסדות המושבה מופיע כאן בחור צעיר, נמרץ ועקשן - גם הוא החליט לעזוב את הגלות ולעלות ארצה - הוא סומך רק על כוחות עצמו והחלטותיו נחושות. אשר לוין שמו, עובד בהתמדה כדי לאסוף לו כסף מזומן שבעזרתו קונה הוא חלקת אדמה סמוך לחולות. הוא בודק את המקום ומגלה את המעינות. כדוגמת פרדסי יפו שנתפרסמו בעולם בזן המיוחד הנקרא "שמוטי", נוטע אשר לוין פרדס קטן ראשון, בראשון-לציון.

המעינות רומזים לו והוא ניגש להשקות במי המעינות את ייחורי החושש שנטע. בהעדר מערכת השקיה כל שהיא הוא נוטל מוט ומשני צדדיו דליים על כתפיו ומשקה בעזרתם את הנטיעות. זה מצלצל כאגדה, אך זוהי המציאות. יש להניח כי ההסטוריה חוזרת כדברי הפתגם הידוע. על אותה אדמה שלבונטין עמד לנוטשה ניטע הפרדס הראשון. אכן, מציאת המעינות לרגלי החולות איפשרו למייסדי ראשון-לציון לייסד את המושבה כאילו בשליחותו של "שר האומה".

ט"ו באב התשמ"ד

הערה:

עם מסירת החומר לדפוס הגיע לידי ספרן של אליהו שייך "זכרונות 1883-1899" ובו בהערת שוליים מצויין כי המעינות שימשו לצליינים כמקור לשתייה ב"לית-ברירא" אחרת.

ר א ש ו ן - ל צ י ו ן

מאת אריה ליפא שליט

התרמ"ג

בן 16 בראשון-לציון

עין הקורא נקראת הארץ לפנינו

עת נטשה והכתה בשאיה,

שם להכות אויביו שמשון גבורנו

לא מצא בלתי אם לחי חמור טריה,

ועתה בראשון-לציון על ראש גבעותיה

כרמי חמד יזהירו כפנינים,

שם גפן פוריה תבשל אשכולותיה

ופגים יחנטו התאנים.

האח, ראשון-לציון עיר כוננו ידינו,

למענך סבלנו שפכנו דמנו,

ועמך יחד נחיה, בענג ודרור

לנצח לנצח, עד שנות דור ודור.

ר א ש ו ן - ל צ י ו ן

מאת נ.ה. אימבר התרמ"ד

בכל זאת לא נפל לבנו

ונקרב אל המלאכה

נטענו, עדרנו כרמינו

וד' צוה הברכה!

עתה, האח! במושבתנו

היתה לנו הרוחה

שלום ושלוה ברחובותינו

אין פרץ גם אין צוה

לחמנו, לחמנו ועוד נלחמה,

בישע עליון ידנו רוממה.

זרובבל חביב

מכתב גלוי אל צעירי המושבות (קטעים)

... כלנו מרגישים, שתקופה חדשה, תקופת עלייה ובנין, ממששת ובאה
בחיי אומתנו. זו, "הדוריה והסחופה", מתבקשת לקום על רגליה
ולהיות בריאה, שלמה ומתוקנת, ולהביא ברכה לעצמה ולאחרים. משעבוד
גלויות אנו שואפים להוציא את אומתנו אל מרחבי הגאולה השלמה ויש,
שחולמים אנו גם על גאולה לעולם. לבו של כל בן העם מהסס ברגע זה,
רועד לקראת כל צעד ושעל, מתרגש ושואף ליצירה ולבנין. ואם דרך כל
האנשים כך על אחת כמה וכמה הצעירים, שעלולים הם, מטבע ברייתם,
להיות יותר נלהבים ומתרגשים, סוערים ומתפרצים, ומבקשים אלוהים,
שלהם יקריבו את מרצם, רצונם וכוחם. זהו מצב הרוחות בכל השדרות
ואין כל פלא אם רוח כזו החלה, בימים האחרונים, מנשבת גם בין
צעירי המושבות - אלה, שמפני סיבות שונות לא השתתפו עד עתה
בפועל, בשיטה ובאופן ניכר בעבודת היישוב. הטעמים לתופעה - לא
כאן המקום לפורטם... עתה נשתנה הדבר וכאשר מסתדרים המעמדים
והמפלגות השונות וכל אחת רוצה לקבל חלקה בבנין וביצירה, כשכל
אחד ואחד מטפח את כשרונו ונושא את הלבנה שלו ומניחה על החומה -
בא גם הצעיר המושבתי ותובע את מקומו ואת תפקידו בשדה הפעולה.
בפעם הראשונה מתגלה המעמד המיוחד והמענין הזה בתור חטיבה שואפת,
שיש לה דרישות ויש לה אפקים. ובלי ספק, צדיכה היתה לשמח העובדה,
שצעירי המושבות שואפים ליצור, לחדש ולהתחדש...

* * *

צעירי המושבות, או בכינויים החביב "בני האיכרים", הם באמת
היסוד היותר קבוע בארץ, החומר היותר טבעי, בקשריו ובהבתו לה,
השדרה היותר מתאימה לתנאיה, המעמד הקרוב אליה קרבה ממשית,
והיודע ומכיר אותה כהכיר הבן את בית אביו. ובאמת צריך לדרוש
משדרה זו אפילו יותר מאשר מאחרים... אבל, לדאבוננו, לא כך הוא
מצב הדברים, ורחוקה המציאות מן הצורך.

רצוני, בתור אחד מכם, להורות לכם ולפקוח את עיניכם על הנעשה מסביבכם ולהזכירכם, שאתם צעירים, שדם חם נוזל בעורקיכם ולא זו בלבד - בני הארץ אתם, או לכל הפחות שנים רבות הינכם בארץ ומכם דורשים יותר. חפץ אני לעוררכם למעשים המתאימים דווקא לבני חלוצים, מעשים, שיביאו כבוד להורייכם ושפע ברכה לעמכם...

* * *

צעירים, פקחו עיניכם וזכרו, שברגע מיוחד במינו אנו נמצאים ברגע זה. ישקול כל איש ואיש וישפוט לפי הרהורי שאיפותיו ומעשיו, ואם באים אתם ליצור לכם מעמד חדש, אם בתור חטיבה חדשה רוצים אתם לעלות על במת ההסטוריה שלנו - העמידו במה יפה, במה חזקה, הנשענת על יסודות הגיוניים תחילה ולאומיים אח"כ, וקשטוה בפרחי לבותיכם הצעירים ובנצח שאיפותיכם ההולמות אתכם. על כן קודם עלינו להעמיד עבודה לטובת הכלל, העם, הארץ והשפה, ורק אח"כ, נפנה את לבנו ומרצנו לביסוס מעמדנו הפרטי. ואף בזה לא נשתחרר מחובות ותביעות הגיוניות ולאומיות.

השאלה היא: על אילו יסודות ופרינציפים צריכה ויכולה להיווצר התנחלותם של צעירי המושבות בהתאם לדרישות המוסר ולתביעות הלאומיות. בראש וראשונה עומדת כאן השאלה בדבר העבודה העצמית... השאלה השניה, עוד יותר בוערת ועוד יותר מסובכת, היא העבודה העברית. היש צורך להוכיח, שאילו יכלו כל המשקים השייכים לעברים להעבד בידי יהודים - היתה זו פסגת האושר. הלא דרישה לאומית זו היא כ"כ ברורה, כ"כ מוחלטת, שקשה למצוא אנשים, שיתנגדו לה ניגוד הגיוני. אפס דבר זה דורש קצת התאמצות וקצת קרבנות...

* * *

מכל האמור נוכל להסיק את עיקרי היסודות, שעליהם צריכה להיבנות אגודתנו החדשה. הפרטים והתקנות הם טפלים לגבי המטרה העיקרית ואין ברצוני לטפל בהם. מטרתנו צריכה להיות:

א. השתתפות, בתור יחידים ובתור קיבוץ מאוחד, לטובת הארץ

והשפה.

ב. התנחלות וחיים על הקרקע על יסודות אנושיים ולאומיים.

ג. התפתחות גופנית ורוחנית והעשרת תוכן החיים במושבות.

זוהי התכנית שאני מסמן להסתדרות צעירי המושבות, ולא מתוך שלילה שאחרים שוללים אותנו, כי אם מתוך חיוב אנו צריכים להתאחד ולהתחיל בפעולות. לא מפני שכיתות ידועות מבזות אותנו ומבטלות אותנו אלא מפני מצפוננו העצמי, שבלי ספק יפצע אותנו השכם ופצוע אם לא נוכיח גם אנו את כשרוננו להשתתפות בבנין האומה. מפני מוסר הכליות, שינקר כיתוש במוחנו כשנבוא לתת דין וחשבון לעצמנו על מעשינו. הגיעה השעה, שנברר לעצמנו לאן פנינו מועדות. אבל אל לנו לשכוח, שעלינו להיות הגיוניים תחילה ולאומיים אח"כ...

ועכשיו מלים אחדות על דבר הארצישראליות. ישנם אנשים, שרוצים דווקא להעביר קו ולחפריד בין ילידי הארץ ובין הבאים מבחוץ. משתדלים בכוונה להכניס פירוד במקום שהאיחוד דרוש. הלא צריך להעלות מחשבה פשוטה זו על הדעת: מה יהיה ערכו של הישוב אם לא יבואו מן החוץ אחים וייעשו כאן לילידי ארץ חדשים. הלא זה צעקותנו כל היום לאומות העולם: למרות שרוב בני האומה נחותים בארצות נכריות בניס הם לארץ מולדתם היחידה, זו שאנו חיים בה. אדיר חפצנו צריך להיות שכל בן ישראל יחשוב עצמו לבן ארץ ישראל כמונו, שנולדנו פה וגדלנו פה. כל מה שימצא בארץ צריך להיות שלו כמו שהוא שלנו ורק אם תתפשט ותתרחב הארצישראליות - לא זו החולנית, הריקה והגסה, אלא זו הבריאה, הטבעית והעשירה, שיש לה אופקים ויש לה עומק ומחשבה - אם תפרוש ארצישראליות זו את כנפיה ותכניס תחתם המונים המונים של בני אומתנו, אז - יש לקוות - לא יאחר מבוא יום הגאולה וקום יקום דבר השחרור הגדול לארץ, לעם ולשפה.

איני בא לחדש כאן חידושים גדולים. אני בא רק לנסח ולברר הצעת תכנית. את דברי אני כותב לכל אלה שבלבם מבריק זיק של אמת ואמונה. לכל אלה הרוצים והיכולים לחשוב ולהרהר. לכל אלה שרוצים, באמת, להיות בנים נאמנים לעמם ולארצם. אל נא תבקשו בדברי כוונות לרעה ואל תשתמשו בהם להיתול ולצחוק. העריכו אותם מתוך שיקול דעת ומחשבה ותנו להם הסכמתכם ואפילו ביקורתכם האמיתית והנכונה.